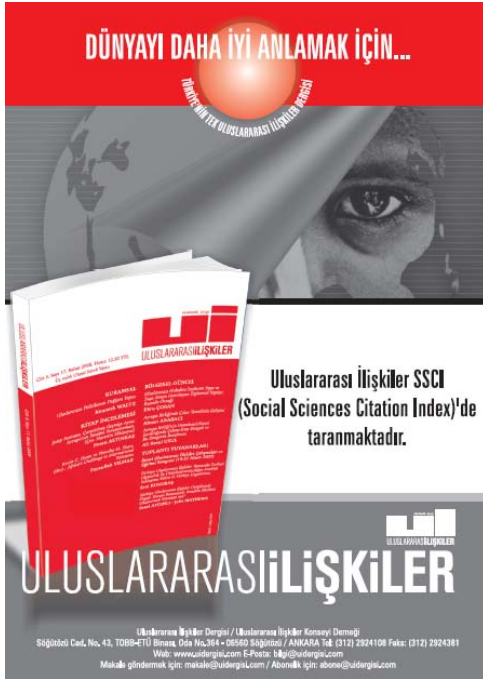

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Türkiye’de Güvenleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği

Alper Kaliber

Dr., Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Bu makaleye atıf için: Kaliber, Alper, “Türkiye’de Güvenleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 7 (Güz 2005), s. 31-60.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Türkiye’de Güvenlikleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği

Alper KALİBER*

ÖZET

Kıbrıs meselesinin günümüz Türk iç ve dış siyasetine etkileri, eskisine oranla çok daha yakıcı bir şekilde hissedilir durumdadır. O kadar ki son birkaç yıl içinde AB’yle ilişkilerin yanı sıra Kıbrıs, Türkiye’de devletçi reflekslerle hareket eden seçkinlerle reform yanlısı seçkinler arasındaki kutuplaşmanın başlıca söylemsel çatışma alanı olmuştur. Bu çalışma, Kıbrıs’a ilişkin resmi güvenlik söyleminin Türkiye’de devlet seçkinleri ve reform yanlısı siyasi seçkinler arasındaki siyasal dengelerin ve iktidar ilişkilerinin yeniden biçimlenmesine olan etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, Kıbrıs konusunda yürürlüğe konan ve “ulusal savunma ve güvenlik, ulusal birlik ve bütünlük, jeostratejik önem ve yaşamsal tehdit” gibi kavram ve kalıpların sürekli dile getirilmesiyle yeniden üretilen söylemin Türkiye’de siyasal alanın meşruiyet sınırlarının belirlenmesinde son derece işlevsel olduğunu önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlikleştirme, Kıbrıs, Türk dış politikası, Devlet-toplum ilişkileri

Rethinking Foreign Policy in Turkey as a Securitized Domain The Case of Cyprus

ABSTRACT

The implications of the Cyprus issue in contemporary Turkish domestic and foreign policies are far more complicated than in previous decades. Particularly with the beginning of the new millennium the heavily securitized and successfully bureaucratized Cyprus issue has turned out to be the main “discursive battlefield” of the polarisation among the ruling elites in Turkey. The present article aims at re-examining Turkey’s security discourse on Cyprus with particular reference to its implications in the (re)configuration of political balances and power relations between the conservative state elite and the reformist political elite in Turkey. In this respect, it concludes that the security language premised on the constant assertion of such concepts as “national defence and security, national unity and integrity, geo-strategic importance and vital threats” has been operational in inscribing the legitimate boundaries of the political sphere.

Keywords: Securitization, Cyprus, Turkish foreign policy, State-society relations

* Dr., Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Görevlisi. Bu makalenin yazımının her aşamasındaki değerli katkılarından yararlandığım eşim Esra Kaliber’e teşekkürlerimi sunarım.

Açıkça dile getirmekten çoğunlukla imtina etseler de Türkiye’de birçoklarına göre 20 Temmuz 1974’te Kıbrıs’a asker çıkarılmasıyla başlayan süreç, bu küçük Akdeniz adasında sahnelenen oyunda son perdenin açılması demektir. Nitekim adada bağımsız iki egemen devletin bulunmasını, yaşayabilir bir çözümün olmazsa olmaz koşulu sayanlar için eski başbakanlardan Bülent Ecevit’in de sık sık vurguladığı üzere “sorun, 1974’te çözülmüştü.”¹ Ne var ki sorunun tarihselliğini ve çok katmanlılığını görmezden gelen bu tarihdışı söyleme karşın Kıbrıs meselesinin günümüz Türk iç ve dış siyasetine etkileri, eskisine oranla çok daha yakıcı bir şekilde hissedilir durumdadır. Bunlardan en dikkat çekici olanı, Kıbrıs meselesinin gittikçe artan bir ivmeyle Türkiye’deki iç iktidar ilişkilerinin temel belirleyicilerinden biri haline gelmesidir. O kadar ki son birkaç yıl içinde AB’yle ilişkilerin yanı sıra Kıbrıs, Türkiye’de devletçi reflekslerle hareket eden seçkinlerle reform yanlısı seçkinler arasındaki kutuplaşmanın başlıca söylemsel çatışma alanı olma mertebesine terfi etmiştir.

Ülke gündemine girdiği 1940’ların sonlarından itibaren Kıbrıs’ı ilk kez siyasal tartışmaların, dahası mevzi mücadelelerinin böylesine merkezine oturtan iki önemli etmenin öne çıktığından söz edilebilir. Bunlardan ilki, devlet-merkezciliği ve milliyetçiliği siyasalarının temel kaidesi, *modus operandi*’si haline getirmiş olan ve Avrupa Birliği’ne kuşkuyla bakan partiler karşısında daha reformcu ve AB’yle bütünleşme yanlısı Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) Kasım 2002 genel seçimlerinden önemli bir üstünlükle galip ayrılmasıdır. İkinci nedense, Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasıyla Türkiye’nin Avrupa Birliği macerasının Annan Planı’nın Rumlarca reddedilmesinden sonra bile açıkça ilişkilendirilmesidir. Ancak bu çalışma, tüm bunlardansa Türkiye’nin Kıbrıs’a ilişkin resmi güvenlik söylemine yoğunlaşmayı amaçlamaktadır. Bu yapılırken söz konusu güvenlik söyleminin Türkiye’de devlet seçkinleri (sivil/askeri bürokrasi) ve reform yanlısı siyasi seçkinler arasındaki dengelerin ve iktidar ilişkilerinin yeniden biçimlenmesine olan etkilerinin değerlendirilmesine özel bir önem atfedilecektir.

Devletlerin dış politik olgu ve sorunlara ilişkin söylem ve tasarruflarının ve bunları iç kamuoyunda temsil ediş biçimlerinin iç siyasal düzenin yeniden üretilmesindeki rol ve işlevini anlamaya çalışan araştırmacılar için Kıbrıs sorununun Türk devlet seçkinlerince nasıl ifade edildiğinin incelenmesi, oldukça verimli bir çalışma sahasıdır. Nitekim, geleneksel Kıbrıs söyleminin ayrıntılı bir çözümlemesi, iç iktidar ilişki-

¹ Tözün Bahçeli, “Turkey’s Cyprus Challenge: Preserving the Gains of 1974”, Dimitris Keridis ve Dimitrios Triantaphyllou (der.), *Greek-Turkish Relations In the Era of Globalization*, Massachusetts, Fidelity Press, 2001, s. 213.

lerinin yeniden üretilmesiyle dış politik meselelerin dile getiriliş biçimleri arasındaki ilişkisellik hakkında bize önemli ipuçları sunar. Dış politikayı “disipline edici ve dışlayıcı bir pratik” olarak ele alan post-yapısalcı kuramdan ve güvenlikleştirme yaklaşımından (*securitization approach*) etkilenen bu makalenin başlıca amacı, Türkiye’de Kıbrıs sorununun kuramsallaştırılması çabalarına bir iktidar perspektifi katabilmektir. Bu kapsamda Türkiye’nin Kıbrıs’a dair güvenlik söylemi, tarihsel bir çerçevede ülkenin yönetici seçkinleri arasında zuhur eden kutuplaşma ve iktidar çekişmeleri bağlamında değerlendirilecektir. Çoğunlukla yerleşik ulusal güvenlik tanımını sorunsallaştırmak yerine onun verili bir gerçeklik olduğu önkabulüyle hareket eden Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler yazını, konunun bu yönünü büyük ölçüde ihmal eder gözükmektedir. Ya resmi söylemde ifadesini bulan güvenlik kaygılarını yinelemekle ya da Kıbrıs meselesini Türkiye Cumhuriyeti devletinin üçüncü taraflarla (ABD, AB veya Yunanistan gibi) dış ilişkileri bağlamında ele almakla yetinmektedir.² Ne var ki, Türkiye’nin resmi Kıbrıs söyleminin daha yetkin bir tahlili, bu söylemin kurgulanması ve idâmesinde etkin olan aktörler ve bu aktörler arasındaki ilişkiler ağı üzerinde düşünmeyi gerektirir.

Bu makalenin temel varsayımı, Kıbrıs sorununun Türkiye’de iç iktidar ilişkilerinde merkezi bir konuma evrilisinin özellikle sivil/askeri bürokratik seçkinlerce (dış politika ve güvenlik kurulu düzenince), Buzan’ın deyiimiyle,³ aşırı güvenlikleştirilmesinden kaynaklandığıdır. Burada Ole Wæver’dan ödünç aldığım güvenlikleştirme (*securitization*) terimiyle kastedilen, salt meselelerin askerileştirilmesi değil, belki bundan daha önemli olarak teknokratik ve otoriter bir söylemle siyasetleştirilmesidir.⁴ Kıbrıs’a ilişkin resmi söylemin sorunsallaştırılması, güvenlikleştirme ve bürokratikleştirme arasındaki girift ilişkiselliğin

² Bu tür çalışmalara örnek olarak bkz. Nasuh Uslu, “Kıbrıs Sorunu”, 21. *Yüzyılım Eşiğinde Türk Dış Politikası*, İdris Bal (der.), İstanbul, Alfa Yayınları, 2001; Necati M. Ertekün, *The Cyprus Dispute and The Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, Lefkoşa, K. Rüstem & Brother, 1984; Faruk Sönmezoğlu, “The Cyprus Question and the United Nations, 1950-1986”, Kemal H. Karpat (der.), *Turkish Foreign Policy: Recent Developments*, Madison, Wisconsin, 1996; Erdoğan Teziç et al. (der.), *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975; İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil (der.), *Avrupa Birliği Kışkırcısında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını*, Ankara, 2001; Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963; Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 2*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1985.

³ Barry Buzan, “Rethinking Security after the Cold War”, *Cooperation and Conflict*, Cilt 32, No 1, 1997, s. 21.

⁴ Güvenlikleştirme yaklaşımının temel argümanları için bkz. Ole Wæver, “Securitization and Desecuritization”, Ronnie D. Lipschutz (der.), *On Security*, New York, Columbia University Press, 1998, s. 46-86; Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde, *Security A New Framework For Analysis*, Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1998 ve Ole Wæver, “Insecurity, Security and Asecurity in the West European Non-War Community”, E. Adler ve M. Barnett (der.), *Security Communities*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s. 69-118.

açığa çıkarılması açısından da önem taşımaktadır. Bu ilişkisellik, güvenlikleştirme kavramını ortaya atan Kopenhag Okulu'nca da yeterince işlenmemiştir.

Kıbrıs gibi önemli "dış politik meselelerin" güvenlikleştirilmesi ve bürokratikleştirilmesi, Türkiye'de belirli bir siyasal düzenin topluma dayatılmasında işlevseldir. Sonuçta bu çalışma, Kıbrıs konusunda yürürlüğe konan ve "ulusal savunma ve güvenlik, ulusal birlik ve bütünlük, jeostratejik önem ve yaşamsal tehdit" gibi kavram ve kalıpların sürekli dile getirilmesiyle yeniden üretilen söylemin Türkiye'de siyasal alanın meşruiyet sınırlarının belirlenmesinde ve güçlü bürokratik kurulu düzen karşısında hükümetlerin siyaset üretme yeteneklerinin budanmasında son derece işlevsel olduğunu önermektedir⁵. Öte yandan, güvenlikleştirme ve bürokratikleştirme arasında yukarıda var olduğu önerilen girift ilişkiselliğin kuramsallaştırılması, salt bu çabaya adanmış yeni bir makaleyi gerektirecek denli kapsamlı bir iştir. Ancak bu aşamada şu kadarı söylenebilir ki özünde siyasal olan meselelerin bürokratikleştirilmesi (ancak bürokratik uzmanlık ve yetkinlikle çözümlenebilecekleri yargısıyla hareket edilmesi), hem devletin güvenlikleştirme pratiklerinin sorgulanmasını güçleştirmekte ve hem de alternatif söylemlerin marjinalleştirilmesine hizmet etmektedir. Bu nedenle güvenlikleştirme ve bürokratikleştirme, eş anlamlı olarak birbirlerini tetikleyen ve son kertede demokratik siyasetin önünü tıkayan süreçler olarak düşünülebilir.

Kıbrıs sorununu bir bürokratik uzmanlık ve yetkinlik alanı olarak kodlayan bu geleneksel söylemi daha iyi kavrayabilmek için öncelikle güvenlik ve güvenlikleştirme pratiklerinin yetkin bir analizine yönelik yeni bir araştırma gündemi ve stratejisi ortaya koyan Kopenhag Okulu'nun bazı temel savları gözden geçirilecektir. İzleyen bölümde Kıbrıs meselesini jeopolitiğin ve jeostratejinin alanına taşıyarak onu öncelikle ve özellikle bir güvenlik sorunu olarak tanımlayan Türkiye'nin resmi söylemi tartışılacak ve sorunsallaştırılacaktır. Bu bağlamda Kıbrıs sorununun farklı tarihsel dönemlerinden seçilmiş siyasi beyan ve açıklamalarla konunun nasıl güvenlikleştirildiği, bu yapılırken hangi temalara ağırlık verildiği gösterilmeye çalışılacaktır. Bir sonraki bölümde Metin Heper'in devlet seçkinleriyle siyasi seçkinler arasında yaptığı ayırmadan yararlanılarak güvenlikleştirilmiş ve her türlü eleştiriden âri kılınmış söylemsel bir alan olarak "dış" politikanın Türkiye'de ikti-

⁵ Şu hemen belirtilmelidir ki ne bürokratik ne de siyasal seçkinler, kendi içlerinde homojenleşmiş yekepare gruplar olarak düşünülebilir. Zira her ikisi de daha devletçi ve milliyetçi bir siyaset paradigmasından yana olanlarla siyasi liberalleşmeden yana olanları içlerinde birlikte barındırırlar. Ancak bu durum, söz konusu gruplar içindeki hakim davranış kalıplarını ve güçlü eğilimleri ayırt etmemize bir engel değildir.

dar/tahakküm ilişkilerinin yeniden üretilmesindeki rol ve etkisi konu edilecektir. Yazının sonuç bölümünde güvenlik odaklı ve devlet-merkezci geleneksel “dış” politika yaklaşımının aşınmakta olduğunu imleyen ve yakın zamanda beliren ipuçları açılacak ve bu aşınmanın Türkiye’de reform yanlısı seçkinlerin ve sivil toplumun elini güçlendirme potansiyeli olduğu savunulacaktır. Bu kapsamda Kıbrıs sorununun güvenliksizleştirilmesi (*de-securitisation*) ve bürokratik alandan çıkarılarak siyasetin alanına taşınması için atılacak her adımın hem soruna adil ve sürdürülebilir bir çözümün bulunmasına hem de Türkiye’de rejimin demokratik dönüşümüne katkıda bulunacağı önerilecektir.

Güvenlikleştirme Yaklaşımı

Türkiye’nin gerek yumuşak gerekse sert birçok güvenlik sorunu mevcuttur. Tarihi, kültürel, ekonomik ve stratejik etkenler ve Türkiye’nin yalnızca Avrupa ve Asya’nın değil Akdeniz ve Karadeniz havzalarının da kesiştiği bölgede bulunması nedeniyle bu sorunlar; Kafkasların, Hazar Bölgesinin, İran Körfezinin ve Orta Doğu’nun güvenliğiyle gitgide daha yakından ilgili olmaktadır. Ne var ki Türkiye’nin en acil sıkıntısı, Yunanistanla arasındaki anlaşmazlıklar yumağıdır. Bu yumağın düğüm noktası ise Kıbrıs meselesidir.⁶

Dış politika vasıtasıyla tehlikenin sürekli dile getirilişi, bir devletin kimliği ya da varlığına yönelen bir tehdit değildir: bizzat onun var olmasının bir koşuludur.⁷

Uluslararası ilişkiler disiplini, geçtiğimiz yirmi yıl içinde kendilerini devlet, dış politika, uluslararası siyaset ve güvenlik konularının daha kapsamlı ve yetkin kavramsallaştırılması hedefine adanmış birçok eleştirel kuramın ortaya çıkışına sahne oldu. Özellikle 1990’lardan itibaren bu kuramsal canlanma, “çoğunlukla toplumsal inşacı (*social constructivist*) yaklaşımların, Gerçekçi ve Yeni Gerçekçi geleneksel kuramlara kendi sahalarında meydan okudukları”⁸ eleştirel güvenlik çalışmaları alanında kendisini hissettirdi. Bu son dönem eleştirel yaklaşımlar içinde Kopenhag Okulu -özellikle Barry Buzan ve Ole Wæver tarafından ileri sürülen Güvenlikleştirme Kuramı, en canlı tartışmaları körükleyen yaklaşım oldu. “Dil kuramının yardımıyla” bu yeni yakla-

⁶ Mustafa Ergün Olgun, “Turkey’s Tough Neighbourhood: Security Dimension of the Cyprus Conflict”, Clement H. Dodd (der.), *Cyprus The Need for New Perspectives*, Cambridgeshire, The Eothen Press, 1999, s. 231-232.

⁷ David Campbell, *Writing Security United States Foreign Policy and The Politics of Identity*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998, s. 12-13.

⁸ Michael C. Williams, “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, Cilt 47, 2003, s. 511.

şımın amacı, (a) güvenliğin ve güvenikleştirme sürecinin tartışmalı doğasının analitik soruşturmanın nesnesi yapılabileceği ve (b) geleneksel güvenlik çalışmalarının tek boyutlu ve devlet-merkezci yapısının aşılabilceği, "yeni ve kapsayıcı bir çerçeve oluşturmak"⁹ olarak tanımlandı.

Bu makaleyi daha yakından ilgilendirense, Kopenhag Okulu'nun güvenikleştirme yaklaşımının kimi kısıtlılıklarına ve eksiklerine karşın¹⁰ güvenlik çalışmalarına bir iktidar perspektifi katması ve böylelikle güvenikleştirme pratiklerinin o ülkedeki iktidar/tahakküm ilişkileri bağlamında yeniden düşünülmesine olanak tanınmasıdır. Geleneksel Gerçekçi ve Yeni Gerçekçi paradigmlar, yerleşik ulusal güvenlik tanımının ve tehdit algılamalarının onlara herhangi bir normatif değer ve/veya politik bir anlam atfetmeden, zaten nesnel gerçekliği yansıttıkları önkabulüyle yola çıkarlar. Buna karşın Kopenhag Okulu ve diğer eleştirel güvenlik yaklaşımları için nesnel tehditlerden değil, olsa olsa meseleleri güvenlik alanına havale eden tehdit temsillerinden söz edilebilir. Tam da bu yüzden "bir konuyu güvenlik sorunu olarak tasnif eden herhangi biri, siyasi bir karar vermiş olur."¹¹ Wæver'a göre herhangi bir meseleyi her güvenikleştirme girişimi önemli sonuçlar doğuran ve "edenlerinin bu eylemlerinden dolayı sorumlu tutulabilecekleri"¹² apaçık bir siyasal seçim ve tasarruftur¹³.

Aslında "güvenikleştirme ve güvenliksizleştirme süreçlerinin sorunlaştırıldığı"¹⁴ "yeni bir güvenlik ve siyaset gündemi"¹⁵ önermekle Buzan, Wæver ve arkadaşlarının yaptığı, güvenlik kavramının bizatihi kendisini yeniden siyasallaştırmak (*re-politicisation*) olmuştur. Bu sü-

⁹ Ole Wæver, "Securitization and Desecuritization", s. 55.

¹⁰ Kopenhag Okulunun güvenikleştirme yaklaşımının yetkin bir eleştirisi için bkz. Didier Bigo, "Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease", *Alternatives*, Cilt 27, 2002, s. 63-92; Claudia Aradau, "Migration: The Spiral of (In)security", Rubikon International Forum of Electronic Publications, <http://venus.ci.uw.edu.pl/~rubikon/forum/claudia1.htm>; Bill McSweeney, "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", *Review of International Studies*, Cilt 22, No 1, 1996, s. 81-93; Johan Eriksson, "Observers or Advocates?: On the Political Role of Security Analysts", *Cooperation and Conflict*, Cilt 34, No 3, 1999, s. 311-333; Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies", s. 511-531. Barry Buzan'ın *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2. baskı, Londra, Harvester Wheatsheaf, 1991, kitabındaki devlet merkezci yaklaşımının eleştirisi için ayrıca bkz. Pinar Bilgin, "Beyond Statism in Security Studies? Human Agency and Security in the Middle East", *The Review of International Affairs*, Cilt 2, No. 1 Güz 2002, s. 100-118.

¹¹ Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies", s. 513.

¹² B. Buzan, O. Wæver ve J. de Wilde, *Security A New Framework For Analysis*, s. 212.

¹³ Ole Wæver, "The EU as a Security Actor: Reflections From A Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders", M. Kelstrup ve M.C. Williams (der.), *International Relations Theory and the Politics of European Integration*, Londra, Routledge, 2000, s. 252.

¹⁴ Ole Wæver, "Securitization and Desecuritization", s. 57. Vurgular yazara aittir.

¹⁵ *Ibid.*, s. 57.

reçlerin yeterince anlaşılması için Wæver ve diğerleri, önerdikleri yeni araştırma stratejisinin başlıca sorularını şu şekilde formüle ederler:

Seçkinler meseleleri ve gelişmeleri ne zaman, neden ve nasıl güvenlik sorunları olarak adlandırılır; ne zaman, neden ve nasıl bu çabalarında başarılı veya başarısız olurlar; Meselelerin güvenleştirilmesi ya da tersine güvenlik gündeminden çıkarılması hatta güveniksizleştirilmesi için başka gruplarca ne gibi adımlar atılır?¹⁶

Wæver’in yeniden kavramsallaştırmasında güvenlik, meselelerin söylemsel ve temsili düzlemde “ya özel bir siyaset biçimi olarak kurulduğu ya da siyaset üstü bir konuma taşındığı”¹⁷ bir “konuşma eylemine” (*speech act*)¹⁸ tekabül eder. Bu nedenle devlet seçkinlerinin bilinçli ve öznel bir tercihi olarak güvenleştirme, “bir karara, kuralların bertaraf edilmesine ve normal siyasetin askıya alınmasına işaret eder.”¹⁹ Böylelikle güvenlik, kendi kendine gönderimde bulunan bir eylemler bütünü olarak düşünülür; “çünkü gerçek, varoluşsal bir tehdit bulunduğundan değil fakat böyle bir tehditmişçesine sunulduğundan bizzatihi bu eylemler bütünü içinde bir mesele, güvenlik meselesi haline gelir.”²⁰ Bu anlamıyla güvenleştirme, meselelerin “olağanüstü önlemler gerektiren, olağan siyasi prosedürlerin sınırları dışındaki fiilleri meşru kılan varoluşsal tehditlermiş gibi”²¹ sunulduğu, disipline edici bir pratik ve/veya mekanizma olarak tanımlanabilir. Güvenleştirme, güvenleştirici aktörler tarafından (ki bunlar genellikle hükümetler ve/veya bürokratik organlardır) konuların “özel bir öncelik verilmesini gerektiren” meseleler olarak dramatize edilmesini mümkün kılan spesifik bir varoluşsal tehdit retoriğinin kullanılmasını zorunlu kılar. Bu özel retoriğin kullanılışı, söz konusu edilen tehdidin ortadan kaldırılması için “gereken tüm önlemlerin alınacağını” imâ eder. “Söz konusu olan, varoluşsal bir tehdit ve egemenliğe bir meydan okuma olarak tanımlanacağından devlet, yapabilecekleri ya da yapması gerekenler konusunda herhangi bir sınırlamaya tâbi olmayacaktır. Bu koşullar altında bir sorun, muktedirlerce her ne zaman öyle tanımlanırsa bir güvenlik meselesi haline gelecektir.”²²

¹⁶ Ibid., s. 57-58.

¹⁷ Buzan, Wæver ve Wilde, *Security A New Framework For Analysis*, s. 23.

¹⁸ Wæver, “Securitization and Desecuritization”, s. 47.

¹⁹ Michael C. Williams, “Words, Images, Enemies”, s. 518.

²⁰ Buzan, Wæver ve Wilde, *Security A New Framework For Analysis*, s. 24.

²¹ Ibid., s. 24.

²² Ibid., s. 24.

²³ Ibid., s. 23-24.

Öyleyse güvenikleştirme, güvenikleştirici aktörler tarafından dile getirilen *öznel* tehdit algılamaları ve hesaplamaları vasıtasıyla bir süreç, bir politik müdahale olarak yürürlüğe konur. Ancak şunun altı çizilmeli ki, Wæver ve arkadaşlarının da ortaya koyduğu üzere *öznel* olma vasfı, yalnız başına güvenikleştirmenin doğasını tanımlamaya yetmemektedir. Zira "bir meselenin güvenlik meselesi olup olmadığı, salt bireylerin [güvenikleştirici aktör] kendi başlarına verdiği bir karar değildir."²³ Herhangi bir güvenikleştirme girişiminin başarısı, öncelikle güvenikleştirici aktörün olağan koşullarda meşru sayılmayacak eylemlerini kabullenip tolere edecek bir alımlayıcı kitlenin (*audience*) mevcudiyetine bağlıdır. Ne var ki Buzan ve Wæver, böyle bir kabulün tüm koşullarıyla gerçekleştiğini farz etmek için söz konusu alımlayıcı kitlenin onayını açıkça ifade etmesinin gerekli olup olmadığını bize söylemezler. Güvenikleştirme fiilinin zora veya rızaya dayanarak ve güvenikleştirici aktörle [yönetici seçkinler] alımlayıcı kitle arasındaki müzakereler yoluyla gerçekleştiğini belirtse de güvenikleştirme tasarrufları için gereken onayın alındığı bu müzakere süreçlerinin doğası ve nasıl işlediği hakkında yeterli veri sunmazlar. Örneğin böylesi bir onayın elde edilmesinde dayatmanın, medya ve diğer vasıtalarla yürütülen siyasi manipülasyonların, yasal yaptırım ve sınırlamaların rolünü yeterince tartışmazlar. Bu da Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına getirdiğini önerdiğim iktidar perspektifinin kuram içinde yeterince geliştirilmediğine işaret eder. Nitekim Kıbrıs konusunun da gösterdiği gibi meseleler, kitlenin sessiz kalmasını temin eden yasal ve siyasi mekanizmaların harekete geçirilmesiyle de başarıyla güvenikleştirilebilirler; Toplumun onayı her zaman özgür bir tartışma süreci sonunda elde edilmez; Kimi durumlarda apaçık bir muhalefetin olmayışı, bu onay için yeterli görülür. Muhalef yaklaşımların devlet seçkinlerince çok çeşitli yasal ve siyasi enstrümanlar yoluyla marjinalleştirildiği ve/veya meşruiyet alanının dışına itildiği Kıbrıs meselesi, bu türden başarılı bir güvenikleştirmeyi örnekler.

Güvenikleştirmenin Wæver tarafından öne çıkarılan bir diğer niteliği, güvenikleştirici aktörün kimliğiyle ilgilidir: Wæver'a göre güvenlik, "sadece spesifik bir konumdan, kurumsal bir sesle, seçkinler tarafından dile getirilir."²⁴ Bir başka deyimle, söylemsel, edimsel bir süreç ve/veya politik bir müdahale olarak güvenikleştirme, bir yönetim teknolojisi olarak araçsallaştırılır; Çünkü "bir devlet, *belirli bir gelişmeyi bir güvenlik meselesi olarak adlandırmakla* son kertede her zaman devlet ve onun seçkinlerince tanımlanacak olan *özel bir hak iddia edebilir*."²⁵

²³ Ibid., s. 31.

²⁴ Ole Wæver, "Securitization and Desecuritization", s. 57.

²⁵ Ibid., s. 54. Vurgular yazara aittir.

Güvenikleştirmenin birincil amacı, meselelerin siyaset alanının dışına itilmesi olsa da güvenikleştirici aktörün kimliği bunu paradoksal olarak tam da siyasi bir mesele haline getirir. Zira güvenikleştirme, tersi iddia edilse de nesnel koşullar sonucunda değil muktedirler tarafından “belirli ve kendi çıkarlarına hizmet eden amaçlar doğrultusunda” yürürlüğe konur. Güvenikleştirme pratikleri, çoğu kez siyasal tartışma ve eleştiri süreçlerinin önünü tıkadığı ve meşruiyet alanının sınırlarının belirlenmesini müsebbiblerinin tekeline bıraktığı için güvenikleştirici seçkinlerin süregiden iktidar ilişkileri içindeki ayrıcalıklı konumlarını sürdürmelerine olanak tanır. Bu nedenle denetimi, gücü ve sahip olunan ayrıcalıklı konumu idame ettirme aracı olarak güvenikleştirme, verili bir siyasada iktidar/tahakküm ilişkilerinin sürdürülmesine içkindir. Tam da bu yüzden devlet-toplum ilişkilerinin hiyerarşik ve/veya otoriter bir nitelik arz ettiği ülkelerde bu yapının yeniden üretildiği süreçlerin dışında düşünülemez.

Özetle, verili bir siyasada devlet seçkinleri herhangi bir konuya aciliyet ve yaşamsallık atfederek onu güvenikleştirdiklerinde onu siyasi alanın dışına itmiş olurlar. Yani herhangi bir konu böylelikle varoluşsal olanın alanına taşındığında bu, onun “siyasetin bildik araçlarıyla bir çözüme kavuşturulamayacağını; ancak en üst düzey liderler tarafından diğer konuların önüne alınarak kararlılıkla ele alınması gerektiğini gösterir.”²⁶ Bunun aksine güveniksizleştirme, ancak ve ancak meseleler “bu tehdit ve savunma dilinden arındırılarak kamusal alana mal edildiklerinde”²⁷ ve böylelikle yeniden siyasallaştırıldıklarında gerçekleşebilir. Bu nedenle demokratikleşme ve güveniksizleştirme süreçleri arasında sembiyotik bir ilişkinin olduğu önvarsayılabılır. Nitekim ikisinin de kurumsallaşması, siyaset alanının genişlemesi ve toplumun siyasal karar alma süreçlerine daha geniş katılımının sağlanmasıyla mümkün hale gelebilir. Bu bağlamda izleyen bölümdeki amaç, Türkiye’nin geleneksel, resmi Kıbrıs söylemini analiz etmeye ve tartışmaya çalışmak olacaktır.

Kıbrıs Sorununa Dair Güvenikleştirici Resmi Söylem

Resmi söylemde Kıbrıs sorununun aşırı güvenikleştirilmesi, konuyu “hayati”, “varoluşsal” ve “ivedi tehditler” alanına taşıyan farklı temsiliyet biçimlerinin bir arada yürürlüğe sokulmasıyla gerçekleştirilir. Belirli anlama ve açıklama örüntülerini dayatan ve/veya ayrıcalıklaştıran ve böylelikle Kıbrıs’a dair siyasi tahayyülü önemli ölçüde sınırlayan bu resmi söylem, verili gerçeklikler olduğu baştan kabul edilen

²⁶ Ole Wæver, “Securitization and Desecuritization”, s. 59.

²⁷ Ibid., s. 29.

çeşitli tezlerin sürekli tekrarıyla inşa ve idame ettirilir. Sıkça başvurulan ana vatan-yavru vatan metaforuyla Kıbrıslı Türklerle anavatanda yaşayan Türklerin güvenliklerinin özdeşleştirilmesi; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'yle Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik ve kaderlerinin birbirinden ayrılamazlığı; jeopolitik, coğrafi, ekonomik ve kültürel açıdan Kıbrıs adasının Anadolu'nun doğal uzantısı ve devamından ibaret olduğu, Doğu Akdeniz'deki merkezi ve hakim konumundan ötürü Kıbrıs adasının Türkiye'nin ulusal güvenlik ve savunması açısından arz ettiği yaşamsal önem, Kıbrıs'ın ticaret ve su yollarının, petrol hatlarının birbirleriyle çakıştığı noktalardaki hakim konumu, adanın jeopolitik bir hazine veya bir yüzer askeri üs olarak temsili, kuşatılma/çevrenleme korkusunun sürekli ve ısrarla dile getirilişi, Kıbrıs'a ilişkin resmi ve anaakım geleneksel söylemlerde sıkça başvurulan temalar arasındadır. Farklı tarihsel dönemlerde dünya konjonktüründeki ve Türkiye siyasetindeki değişimlere de bağlı olarak bu temalardan bir ya da birkaçının öne çıkarıldığı ve söylemin genel hatlarını belirler hale geldiği görülür. Bu çalışmanın kapsam ve içeriği, tüm bu temsiliyet biçimleri üzerinde ayrı ayrı durmaya elvermediğinden makale, bu güvenlikleştirici söylemsel stratejinin ana temalarını belirlemeye çalışmakla sınırlandırılacaktır.

Türkiye'nin Kıbrıs Söyleminde Jeopolitiğin Merkezi Konumu

Güney sahillerinde bir tatbikatı izlemekte olan Atatürk, çevresinde topladığı kurmaylarına "Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk Kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?" sorusunu sormuştur. Subayların ileri sürdüğü birçok görüş ve düşünceleri sabırla dinleyen Atatürk, elini haritaya uzatarak Kıbrıs'ı işaret eder ve "Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir." diye konuşur.²⁸

Jeopolitik üzerine yapılan son dönem eleştirel çalışmalarda da ortaya konduğu gibi²⁹ toplumsal hayatın temel unsurlarından biri olarak jeopolitik, nesnel bir gerçekliği imlemektense ideolojik işlevlerle donanmıştır. Örneğin jeopolitik koşulların ve verilerin sübjektif dile getirilişi, devletin toplum karşısındaki özerkliğini ve ayrıcalıklı konumunu

²⁸ Derviş Manizade, *Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın*, İstanbul, Yayıncı Matbaası, 1975, s. 13.

²⁹ Jeopolitik üzerine eleştirel yazına örnek olarak bkz. John Agnew, *Geopolitics: Re-visioning World Politics*, Londra, Routledge, 1998; Simon Dalby, "Critical Geopolitics: Discourse, Difference and Dissent", *Environment and Planning D: Society and Space*, Cilt 9, No 3, 1991, s. 261-283; Georaid O. Tuathail ve Simon Dalby (der.), *Rethinking Geopolitics*, Londra, Routledge, 1998; Georaid O. Tuathail, Simon Dalby ve Paul Routledge (der.), *The Geopolitics Reader*, Londra, Routledge, 1998.

pekiştirmeye yönelik olabilir. Bu yaklaşım; jeopolitik temsiliyet biçimlerini, devletin “dış” politik seçimlerini ve ulusal güvenlik kavramını tümüyle paylaşan ve bu anlamda birleşmiş, bütünleşmiş bir kamuoyu yaratma stratejisi olarak yeniden düşünmemize imkân verir.

Yukarıda Atatürk’ten aktarılan ve milli heyecanlara hitap etme arzusunda olan, akademik olsun olmasın Kıbrıs hakkında kaleme alınmış birçok metinde yer verilen bu ünlü anektod, Türk siyasi seçkinlerince adanın jeostratejik konumuna Türkiye’nin “ulusal güvenlik ve savunması” açısından nasıl bir önem atfedildiğini göstermesi bakımından ilginçtir. Dolayısıyla Türkiye’nin Kıbrıs politikasının yetkin bir analizi, jeopolitiğe atfedilen merkeziliğin ve bu konuda oluşturulagelen söylemin açmılanmasını ön gerektirir. Bu söylemde jeopolitiğe yapılan ısrarlı vurgunun salt adanın coğrafi konumundan kaynaklanmadığı, konuya ilişkin resmi güvenikleştirici söylemin ve tutumun gereksindiği meşruiyet zeminini ona sağladığı açıktır. Jeopolitiğe tahsis edilen bu merkeziliktedir ki Türkiye’de Kıbrıs diye bir sorunun varlığının resmi olarak kabul edildiği 1950’lerin ortasından itibaren “stratejik unsur, Türkiye’nin hesaplarında büyük bir önem işgal edegelmiştir.”³⁰ Türk güvenlik ve dış politika bürokrasisinin “Türkiye’nin yaşamsal önemdeki milli ve stratejik çıkarlarını”³¹ ilgilendiren Kıbrıs meselesine ilişkin değerlendirmelerinde ve tehdit algılamalarında adanın jeopolitiği birbirine karşı iki ayrı düzlemde ele alınır. Adanın Anadolu’nun stratejik kalbine coğrafi yakınlığı, iç politik zeminlerde Kıbrıs meselesinin negatif düzlemde Türkiye/Türk milleti ve devleti için ivedi, ölümcül ve sürekli bir tehdit kaynağı, pozitif düzlemde Türk ulusal savunmasının vazgeçilmez bir parçası olarak sunulmasına imkân verir.

Türkiye’ye Yönelik Varoluşsal Bir Tehdit Olarak Kıbrıs ve Kuşatılma/Çevrelenme Korkusu

Anaakım ve resmi tezlerde Kıbrıs’ın Türkiye’nin haklarına ve varlığına ne denli acil ve sürekli bir tehdit oluşturduğunu betimlemek amacıyla kuşatılma/çevrelenme söylemine sıkça başvurulduğu görülür. “Türkiye’nin güney karnına yapışık duran Kıbrıs, Türkiye için başlıca bir endişe kaynağıdır”³² ve “Türkiye’nin güneyinden kuşatılmasındaki en son unsurdur.” “Önemli Türk limanları İskenderun ve Mersin’in kontrolü için stratejik bir konuma” sahip olan ada, istendiğinde “Ana-

³⁰ Işıl Kazan, “Cyprus and the Eastern Mediterranean, Seen from Turkey”, Thomas Diez (der.), *The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict Postmodern Union*, New York, Manchester University Press, 2002, s. 58.

³¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2000; Işıl Kazan, “Cyprus and the Eastern Mediterranean”, s. 57.

³² Mustafa Ergün Olgun, “Turkey’s Tough Neighbourhood”, s. 232.

dolu'nun güneyden fethi için bir sıçrama tahtası olarak düşman kuvvetler tarafından kullanılabilir."³³ Bu ve benzeri açıklamalarda, "akademik", siyasi analizlerde düşman kuvvet tabiriyle kastedilenin bizatihi Yunanistan'ın kendisi olması, bu kuşatılma/çevrenme söylemini daha da önemli kılmakta, Kıbrıs'ı Türk devleti için dolaysız bir bekâ sorununa dönüştürmektedir. Eski Dışişleri Bakanlarından Fatin Rüştü Zorlu'dan yapılan şu alıntı, konuya ilişkin anaakım ve resmi Türk söylemini en belirgin vurgusuyla özetlemeye yetecektir:

[a]skeri açıdan Kıbrıs adası, Türkiye'nin ve çevreleyen Orta Doğu devletlerinin kaderiyle yakından ilgili olan bir devletin elinde olmak zorundadır. ... Ada üzerinde hakimiyeti bulunan kuvvet, Türkiye'nin limanları üzerinde de kontrole sahip olacaktır. Bu hakim kuvvet, Türkiye'nin batısındaki adalara hakim olan kuvvetle aynı olursa Türkiye de facto olarak bu kuvvet tarafından çevrenmiş olacaktır.³⁴

Özellikle 1950'li, 60'lı yıllarda Türk basınında kalem oynatan hemen tüm köşe yazarları³⁵, Bizans İmparatorluğunu yeniden canlandırma arzusunu besleyen Yunanlıların ve Kıbrıslı Rumların *Megali Idea'yı* gerçekleştirmek için Yunanistan'la Kıbrıs'ı birleştirerek Türkiye'nin hem güneyden hem batıdan çevrenmesini tamamlamak istedikleri konusunda birleşiyorlardı. Gene bu yıllarda yayımlanan *Orkun, Bozkurt, Toprak* gibi Pan-Türkçü dergiler de bu birleşmenin (*Enosis*) gerçekleşmesi durumunda "Türkiye'nin boğazından ilmek geçirilmesi"³⁶ olarak tanımladıkları işin gerçekleşmiş olacağını yazıyorlardı. Türkiye'nin Kıbrıs'a 1974 Temmuz'undaki askeri müdahalesinin açıklanmasında da bu çevrenme söylemi ve korkusu önemli bir yer tutar.

Yunanistan'ın Oniki Adayı ele geçirmesinden dolayı Türkiye'nin Ege kıyıları bloke edilmiştir. Gerçekten de Türkiye'nin denize tek çıkışı güney kıyılarıdır. Güney kıyılardan yaklaşık 40 mil uzakta ise Kıbrıs adası bulunmaktadır. Kıbrıs'ın *Enosis* yoluyla ele geçirilmesi Türkiye'nin güney kıyılarının kuşatılması anlamına gelecekti. Bu nedenle Türkiye 15 Temmuz askeri darbesiyle

³³ Necip Toruntay, *Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye*, 2. baskı, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1997, s. 88-96; A. Cural, "S-300 Füze Krizi ve Düşündürdükleri", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 356, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1998, s. 64-65; C. Evcil, *Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikayesi*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1999, s. 1.

³⁴ A. Suat Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri", Mehmet Gönlübol (der.), *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, 9. baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 335-427.

³⁵ Bu temayı işleyen köşe yazılarının birçok örneği için bkz. Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963.

³⁶ Christos P. Ioannides, *In Turkey's Image The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province*, New York, Aristide D. Caratzas Publisher, 1991, s. 63-64.

ortaya çıkan de facto durumu, 20 Temmuz askeri darbesiyle ortadan kaldırmak zorundaydı.³⁷

İki kutupluluğa dayalı askeri, siyasi rekabetin sona ermesi, siyasal/ekonomik alanlarda yeni aktörlerin ortaya çıkışı, uluslararası kurumların güçlenmeleri ve etnik çatışmalar, terörizm, büyük çevre sorunları gibi yeni risklerin ortaya çıkışı, küresel boyutta güvenliğin ve güvenli olmanın parametrelerini kökten bir şekilde değiştirmiş olsa da bu kuşatılma/çevrenleme söylemi, Türkiye’nin Kıbrıs politikalarında önemli bir yer işgal etmeye devam etmiştir. Kıbrıs’ın, “Yunanistan’ın Türkiye’yi düşman güçlerden oluşan bir stratejik kuşakla çevreleme politikasının köşetaşı”³⁸ olduğu görüşüne çeşitli resmi deklarasyonlarda 1990’lı yıllar boyunca da yer verildi. Örneğin Güney Kıbrıs Rum Kesimi’yle Ermenistan arasında askeri ve teknik işbirliği anlaşmalarının imzalanması, Türkiye’deki dış politika ve güvenlik bürokrasisi ve Kuzey Kıbrıs dış işleri ve savunma bakanlığı tarafından Türkiye’yi kuşatma/çevreleme politikasında yeni bir adım olarak yorumlandı. Bu anlaşmaların imzalanmasından hemen sonra KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı tarafından şu açıklama yapılmıştır:

Şüphesiz ki Kıbrıs Rum Kesimi’yle Yunanistan arasında oluşturulan “Ortak Askeri Doktrin” çerçevesinde atılan bu adım, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin düşman kuvvetlerce çevrenmesi girişiminin bir parçasıdır.³⁹

Aynı şekilde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan’ın barış planına ilişkin Türkiye Genelkurmay Başkanı Özkök’ün Ocak 2003’te yaptığı açıklama da oldukça ilgi çekicidir. Hilmi Özkök’e göre “Annan Planı’nın kabul edilmesi durumunda Türkiye’nin Anadolu’ya hapsedilmesi projesi tamamlanmış olacaktır.”⁴⁰ Annan Planı’nı Türkiye’nin ve Kıbrıslı Türklerin güvenliği ve hatta var oluşu için ölümcül bir tehdit olarak kuran ve özellikle KKTC lideri Rauf Denktaş tarafından uzun süre ısrarla başvuruyla söylenen söylem de Kıbrıs konusunun aşırı güvenlikleştirilmesinin yeni bir örneği olarak kaydedilebilir⁴¹.

³⁷ Sabahattin İsmail, *20th July Peace Operation*, s. 171.

³⁸ Mustafa Ergün Olgun, “Turkey’s Tough Neighbourhood”, s. 243.

³⁹ KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, 1 Mart 2002, www.trncinfo.com/ENGLISH/PRESSRELEASE/010302.htm.

⁴⁰ Erdal Güven, “Kıbrıs’ta Yeni Politika Bekleyelim, Görelim”, *Radikal*, 10 Ocak 2003; Ahmet Taşgetiren, “Davutoğlu’nu Okumak”, *Yeni Şafak*, 28 Ocak 2003; “Turkish Cypriots Prepare Protest” *Kathimerini* (İngilizce baskı), 10 Ocak 2003.

⁴¹ Annan planına dair Türk Genelkurmayı tarafından benimsenen bu tehdit söylemi, Ocak 2004’ten itibaren yumuşama belirtileri göstermiştir. Milli Güvenlik Kurulu’nun 23 Ocak 2004’teki toplantısının ardından yapılan açıklamada “Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin iyi niyet misyonunu desteklemeye devam etmekte ve Annan planını referans

Türkiye'nin Milli Güvenliğinin Vazgeçilmez Bir Unsuru Olarak Kıbrıs

1950'li yıllardan günümüze dek yürürlükte olan Türkiye'nin resmi Kıbrıs söyleminin ana motiflerinden biri de Kıbrıs'ın Türkiye'nin ulusal güvenlik ve savunmasının vazgeçilemez ve temel unsurlarından biri olduğudur. Kıbrıs öncelikle ve özellikle bir "milli güvenlik" meselesi olarak kodlayan bu temsiliyet biçimi, söz konusu dönem boyunca yazılı ve görsel basın, türlü resmi ve resmi olmayan kurumlarca (örneğin öğrenci dernekleri, meslek odaları gibi) bastırılan broşürler, yayımlanan kitaplar yoluyla da yaygınlaştırılmıştır.

Temmuz-Ağustos 1974 Kıbrıs askeri harekâtları sırasında Ecevit kabinesinin Dışişleri Bakanı olan Turan Güneş'in sözleri, Türk devlet seçkinlerinin Kıbrıs sorununun doğasını nasıl anlayıp açıkladıklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir:

Kıbrıs, savunmasına ve eğer varsa yayılmacı amaçlarına önem veren bir ülke için sağ kol kadar önemlidir. Eğer Kıbrıs'ın stratejik önemine dikkat etmezsek, 20 Temmuz [1974] Barış Harekatını anlayamayız. Dahası Kıbrıs sorununun ne olduğunu anlamak da mümkün olmaz. ... Birçok devlet belirli bir dereceye kadar (çıkarlarına da öyle uyduğu için) Kıbrıs sorununu adadaki Türk topluluğunu koruma arzumuz olarak görmek istemekteler. Halbuki gerçek sorun, adadaki Türkler ve Orta Doğu'daki dengelerin korunmasıyla birlikte Anavatandaki 45 milyon Türkün güvenliğidir.⁴²

Öte yandan, adada bağımsız bir Kıbrıs Türk devletinin kurularak yaşatılması, Türkiye'nin ada üzerindeki askeri kontrolünün güvence altına alınması bakımından stratejik hesapların ortaya koyduğu bir zorunluluk olarak addedilmiştir. Türk tarafının son zamanlara dek Kıbrıs'ta birbirinden ayrı ve egemen iki devletin bulunmasına ve iki topluluk arasındaki ayrımın netleşmesine dayalı politikayı gittikçe artan bir ısrarla savunması, kısmen Türkiye'nin Kıbrıs politikalarının kurgulanmasında jeostratejiye atfedilen öncelikle açıklanabilir. Nitekim Türkiye ve KKTC'nin 20 Temmuz 1997'de yaptıkları ortak açıklamada "iki taraf da Türkiye'nin güvenliği için KKTC'nin artan önemini vurgularken Türkiye, KKTC için etkin garanti sağlamaya devam edecektir"⁴³

olarak ivedi bir çözüme ulaşılması konusunda siyasi iradesini yinelemektedir" denilmektedir. Ancak bu yeni tutumun Türk bürokrasisinin her kademesi ve Rauf Denktaş tarafından da paylaşıldığını ve içselleştirildiğini söylemek son derece zordur.

⁴² *Hürriyet*, 20 Temmuz 1980.

⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/doc4.htm>. (20 Temmuz 1997)

denmektedir. Zamanın Başbakanı Bülent Ecevit’in şu açıklaması da Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC’nin güvenliklerini özdeşleştiren bu yaklaşımı mükemmel biçimde özetler: “Biz sadece Türkiye’nin, KKTC’nin güvenliğinin garantörü olduğuna inanmıyoruz; fakat aynı zamanda KKTC’nin varlığını Türkiye’nin güvenliği için bir zorunluluk addediyoruz.”⁴⁴

Türkiye’de resmi ve popüler Kıbrıs söyleminde sıkça kullanılan “anavatan-yavru vatan” metaforu da bu ikisinin güvenliklerinin birbirlerinden ayrılamazlığını ve iç içe geçmişliğini vurgulamaya yöneliktir. Adanın Türkiye’nin güney kıyılarından yalnızca 40 mil uzakta bulunuşu (coğrafi konumu) hem yavruvatan Kıbrıs’la anavatan Türkiye arasındaki tarihsel, ekonomik, kültürel bağların hem de kaderlerinin ortaklığını göstermesi açısından işlevseldir. Ayrıca “Kıbrıs’ın coğrafi açıdan Anadolu’nun bir parçası” ve dolayısıyla “Türkiye’nin ulusal savunma ve güvenliğinin hayati unsurlarından” olduğu tezi, meselenin ulusal ve uluslararası gündemi işgal ettiği uzun yıllar boyunca gerek KKTC liderleri gerekse Türk bürokrat ve politikacıları tarafından birçok kez dile getirilmiştir. Örneğin zamanın Başbakanı Adnan Menderes’e göre “Kıbrıs, Anadolu’nun devamından ibarettir ve onun güvenliğinin en temel unsurlarından birini oluşturur.”⁴⁵ Bu genelgeçer, tarih dışı (*ahistorical*) argümana göre bölgenin uzun yıllara dayalı tarihi boyunca “Anadolu’yu ya da Kuzey Afrika sahillerini denetim altında bulundurmak ve Akdeniz’de egemen olmak isteyen uluslar, Kıbrıs’ı her zaman egemenlik alanlarına dahil etmek istediler.”⁴⁶

Tüm bu alıntılar bize, askeri ve stratejik bakımdan Kıbrıs’ın ve Anadolu’nun güvenlikleri arasında doğrudan bir bağımlılık ilişkisi öngören tezin tarihsel koşullardan bağımsız olarak hemen her dönemde bir çevrelenme ve kuşatılma söylemi eşliğinde dile getirildiğini göstermektedir. Türkiye’nin resmi güvenlik dilinde Kıbrıs, aynı anda hem ulusal güvenliğe yaşamsal ve ivedi/yakın bir tehdidin göstereni hem de aynı ulusal güvenliğin ve savunmanın vazgeçilemez unsurlarındandır. Bu kavramsallaştırma, ilk bakışta paradoksal gibi gözükse de her iki durumda da Kıbrıs adası, ya Anadolu’ya saldıracak bir düşman güç ya da bu saldırgana karşı kendini koruyabilmek için Türkiye tarafından kullanılacak “batmaz bir uçak gemisi” olarak tasavvur edilir. Aşırı bir jeopolitizmle donanmış bu teknik güvenlik dili içinde ada, eş anlı olarak hem Türkiye’nin kuşatılmasında bir köşetaşı hem de onun güneyden Akdeniz’e tek çıkışıdır. Bu aşırı jeopolitizm veya Pınar Bilgin’in deyimiyle

⁴⁴ Aktaran Işıl Kazan, “Cyprus and the Eastern Mediterranean, Seen from Turkey”, s. 61.

⁴⁵ *Ayın Tarihi*, 1955, 170-173, aktaran Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, s. 133.

⁴⁶ Sabahattin İsmail, *20th July Peace Operation: Reasons, Development and Consequences*, s. 12.

“coğrafi belirlenimcilik”⁴⁷ yoluyla ki güvenikleştirme ve bürokratikleştirme arasındaki girift ilişkisellik korunur ve yeniden üretilir.

Güvenikleştirilmiş Bir Alan Olarak “Dış” Politika: 12 Eylül 1980 Sonrası Türkiye’sine Bir Bakış

Kıbrıs sorunu, Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler yazınında çoğunlukla Türk devletinin diğer devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkileri bağlamında bir dış politika meselesi olarak ele alınsa da⁴⁸ uzun tarihi içinde gittikçe artan bir yoğunlukla iç iktidar ilişkilerine dahil olmuş ve hatta bu ilişkileri belirleyen başlıca dinamiklerden biri haline gelmiştir. Konunun genellikle ihmal edilen bu yönünü açıklamak üzere Metin Heper’in Türkiye’de devlet seçkinleriyle siyasi seçkinler arasında yaptığı ayırmadan yararlanılabilir. Türkiye’de iç ve dış siyasetin yeniden üretilme ve dönüşüm koşullarını anlamak, ilk olarak, bu ayrımı ve onun getirdiği kutuplaşmayı üreten tarihsel ve yapısal koşulların tahlilini gerektirmektedir. Heper’e göre Türk modernleşme tarihi boyunca “19. yüzyıldan itibaren bürokratik ve/veya askeri seçkinler [devlet seçkinleri olarak okuyunuz], düzenin sağlanmasından ve ülkelerinin modernleştirilmesinden salt kendilerinin sorumlu olduğu inancı içinde hareket ettiler.”⁴⁹ Kendilerini devletin ve modernleşmeciler reformların öncelikli sahibi ve “nihai koruyucusu” olarak gören bu devlet seçkinleri, özellikle de devletin radikal modernleşme projesinden memnuniyetsiz çevresel toplumsal güçleri temsil ettikleri iddiasında olan siyasal seçkinlere karşı derin bir kuşku ve güvensizlik beslediler. Bu çevresel güçler, siyasal merkezin dışında kaldıklarında, devlet seçkinlerince inşa edilen toplumsal ve siyasal norm ve değerleri içselleştiremediklerinde yukarıda sözünü edilen kutuplaşmanın daha da belirgin hale geldiği görüldü.

Cumhuriyeti kuran devlet seçkinleri, Osmanlı geçmişiyle radikal bir kopuş ve Türk toplumu için topyekün bir dönüşüm öngördüler. Bu kopuş ve topyekün dönüşüm, siyasal ve kültürel meşruiyet sınırlarının ekonomi-politiğinin, hızının ve kapsamının bizatihi devlet tarafından

⁴⁷ Pinar Bilgin, “Turkey’s Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation”, *European Journal of Political Research*, Cilt 44, 2005, s. 186-187.

⁴⁸ Bu konuda farklı çalışmalar için bkz. Alper Kaliber, *Rearticulation of Turkish Foreign Policy Its Impacts on National/State Identity and State Society Relations in Turkey: The Cyprus Case*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, <http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0002830.pdf>; Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kısılcığında Kıbrıs*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002; İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, İmge Yayınevi, 2004.

⁴⁹ Metin Heper, “The Strong State as a Problem for the Consolidation of Democracy: Turkey and Germany Compared”, *Comparative Political Studies*, Cilt 25, No 2, 1992, s. 176.

belirlendiği bir modernleşme sürecinde ifadesini buldu. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında devlet aklının (hikmet-i hükümet) gerekleri karşısında milli iradenin önceliğini vurgulayan bir söylemi öne çıkaran siyasi elitlerin güçlenmesi, bu kesimle askeri/sivil bürokrasi arasındaki kutuplaşmayı yeniden su yüzüne çıkardı. İzleyen on yıllar boyunca iktisadi, siyasi ve kültürel hayatın hemen tüm veçheleri bu kutuplaşmanın söylemsel ve fiili çatışma alanlarına dönüştü ve Türkiye’de iç siyasal yapının yeniden biçimlenmesinde merkezi bir konuma oturdu.

Türkiye Cumhuriyeti’nin seksen yılı aşan tarihi boyunca dış politika, bu kutuplaşmanın hemen hiç yaşanmadığı yahut asgari düzeyde tutulduğu tek alan olageldi. Zaten devletçi dünya görüşleri ve refleksleri en az sivil ve askeri bürokratik zümre kadar güçlü olan siyasetçiler iş başında oldukça Türkiye’nin dış politik meselelerine ilişkin resmi tutumu tam bir uzlaşma içinde belirlenegelmiş. Dış politikayı her türlü kamusal tartışma ve eleştiri süreçlerinden âri kılarak onu “siyaset üstü” bir konuma yerleştiren Cumhuriyetçi geleneğin demokratik meşruiyeti, reformcu gözüken siyasi liderler tarafından bile hiçbir zaman açıkça sorgulanmadı. Nitekim Türkiye’de yönetici seçkinler, dış politikayı Türkiye’nin hayati milli çıkarlarının korunduğu, güvenlik gereksinim ve endişelerinin gözetildiği, dolayısıyla teknik bilgi birikimi ve uzmanlık gerektiren bir alan olarak anladılar ve toplum tarafından da öylece anlaşılmasını istediler. Soğuk Savaş yılları boyunca Türkiye’deki siyasi liderler de ya zaten istemedikleri ya da bu güvenlik siyasetinden sapma sorumluluğunu üstlenmekten kaçındıkları için geleneksel güvenlikleştirici dış politik söylemin yeniden üretilmesine, bir anlamda dış politikanın siyasetleştirilmesine, ellerinden gelen katkıyı esirgemediler. Hemen birçok durumda devletin dış siyasete ilişkin tasarrufları; onun birliğine, bütünlüğüne ve bekâsına yönelmiş tehditlerle baş etme çabası olarak dile getirildi ve bu nedenle Kıbrıs örneğinde de görüldüğü üzere resmi söylemde dış politika, yalnızca onun kendine özgü kural ve tekniklerinin bilincinde olanlara emanet edilebilecek bir tür savaş alanı olarak tasvir edildi. Devletin dış politik söylem ve kararlarının kendilerinden milli politikalara sadakatle bağlanmalarından başka bir şey beklenmeyen “bilgisiz” kitlelerin tartışmasına açılması anlamsız ve işlevsizdi.

Cumhuriyet tarihimiz boyunca kimi istisnalar ve son birkaç yıl dışarıda bırakılırsa tıpkı toplum gibi hükümetlerin rol ve etkinliği de hayati addedilen dış politik sorunlar söz konusu olduğunda son derece sınırlı kaldı. Hükümetlerin, güvenlik ve dış politika bürokrasisince özellikle de devlet politikası yahut milli dava olarak adlandırılan konularda önceden belirlenmiş politikaları takip etmekten başka hemen hiç seçenekleri yoktu. Hükümetlerin hükümet etme kapasitelerinin kimi alan-

larda son derece sınırlı kaldığı bu “yönetim aklı”nın (*governmental rationality*) doğası hakkında ipuçlarını, kimi bürokrat ve siyasetçilerin Kıbrıs konusunda verdikleri demeçlerden de çıkarmak mümkündür.

Toplumumuza ve dolayısıyla bize karşı gerçekleştirilen bir saldırı-gan eylem, bir soruna dönüşürse politikamızın önceden belirlenmiş unsurlarını uygulamak için bir dakika bile tereddüt etmeyiz. Bunları bir tehdit maksadıyla söylemiyorum. Bu, bizim Millet ve Devlet olarak yıllardır uygulayageldiğimiz sabit politikamızın temelidir. Hükümetler değişmektedir ve değişebilirler de. Fakat Türkiye'nin Kıbrıs politikası değişmeyecektir.⁵⁰

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere Türkiye'deki yönetici seçkinlerin hemen hepsi, özellikle de 'dış' politika söz konusu olduğunda devletle toplum arasında tam ve sorunsuz bir temsiliyet ve hatta bir özdeşlik ilişkisi olduğu önkabulünden yola çıkarlar. Özellikle de Kıbrıs gibi milli varlığın bekâsı için bir hayatiyet atfedilmiş, güvenlikleştirilmiş meselelerde devlet ve toplumun dışarıya karşı homojen ve organik bir bütünlük oluşturdukları, bu birliğin hiçbir şekilde sarsılamayacağı yargısı sık sık dile getirilir. Böylelikle toplum, devlet seçkinlerince “yıllar içinde inşa edilmiş ve sabitlenmiş” milli politikalara sıkı sıkıya bağlı, kaynaşmış bir bütün olarak tasavvur edilir ve hem toplumun kendi içinde hem de devletle arasında farklılaşma potansiyellerinin bulunduğu daha baştan reddedilir. Bu reddediş, aynı zamanda “milli politikalar” etrafında kenetlenmeyi normatif bir değer olarak da dayattığı için “önceden belirlenmiş” siyasetlerin temel varsayımlarını sorgulayan muhalefetin meşruiyet zeminini de aşındırır. Zira bu politikaların özüne yönelik bir muhalefet, milli bekâyı ve güvenliği ilgilendiren böylesi bir konuda devlet ve toplum arasında var olduğu kabul edilen özdeşlik ilişkisine zarar vermiş ve böylelikle bizatihi kendisi bir güvenlik sorununa dönüşmüş olacaktır. Nitekim eski Dışişleri Bakanlarından F. Rüştü Zorlu'nun da dediği gibi “Türk halkı, ülkesinin savunmasında varoluşsal önemi haiz olan bir adanın geleceği hakkında farklı düşünemez.”⁵¹

Hükümetlerin değişebileceği ama Türkiye'nin Kıbrıs politikasının değişmeyeceği yolundaki argüman da bizi Türkiye'de siyasal otorite olarak hükümetlerin dış politikaların oluşturulması ve uygulanma-

⁵⁰ Dışişleri eski bakanlarından Ümit Haluk Bayülken'in Milliyet gazetesi editörüne verdiği mülakat, *Foreign Policy of Turkey At The United Nations Between the Years 1966-1972* içinde Cilt 1, Yüksel Söylemez (der.), Ankara, T. C. Dışişleri Bakanlığı, 1973, s. 297.

⁵¹ A. Suat Bilge, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri”, Mehmet Gönlübol (der.), *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, 9. baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 335-427.

sındaki etkinlikleri ve kapasiteleri hakkında yeniden düşünmeye sevk eder niteliktedir.

Türkiye’de dış politikayı ‘devlet politikası’ adı altında silahlı bürokrasi ve onun Dışişleri Bakanlığı’ndaki uzantıları şekillendiriyor. Aynı bir devlet politikası varsa, o zaman hükümetlerin değişmesine ne gerek var? (...) Demokrasilerde halk bir hükümet seçtiğinde, bu hükümetin devlet politikalarını kendi arzusu istikametinde değiştirmesini talep ediyor demektir. Eğer değiştiremeyeceğin politikalar varsa, halkın söylediği olmuyor demektir. Ama bazı bürokratlar, devlet politikası adı altında, aslında kendi eski çıkarlarını savunan politikaların yürürlükte kalmasını istiyor.⁵²

Hükümetlerin güvenlik ve dış politika bürokrasisince belirlenen “kırmızı çizgileri” aşmamaya zorlandığı bir siyasal yapı, yalnızca siyasi otoritenin hükümet etme kapasitesini ciddi bir şekilde sınırlamamaktadır. Bu “milli” olma vasfını haiz ve varoluşsal tehdit karşısında üretilen politikaları eleştirmek, bizatihi rejimin ve devletin eleştirilmesi anlamına geldiğinden olası bir muhalefet de gayrimilli ve gayrimeşru olanın alanına itilmiş olur. Bu yüzdendir ki modern Türk devleti tarihinde resmi dış politikanın özünü, olmazsa olmazlarını eleştirmek son yıllara dek bir tabu olarak kalmıştır. Resmi tutuma dönük radikal eleştiriler, özellikle de devletin temel öncelikleri arasında sayılan ya da doğrudan milli güvenlikle ilgili olduğu kabul edilen konularla ilişkiliyseler (Kıbrıs gibi) “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne” muhalefet olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Türkiye’deki bürokratik ve siyasi kurulu düzen tarafından yaygınlaştırılan güvenlik dili, Kıbrıs konusunda bir kamusal tartışmanın doğmasını son yıllara kadar engellemeyi başardı. Türkiye İşçi Partisi’nin (TİP) 1967 yılında yayımladığı bildiri bir kenara bırakılacak olursa Türkiye siyasetinde resmi Kıbrıs politikasının özüne dönük kökten bir eleştiriye hiçbir zaman tanık olunmadı.⁵³ TİP’in bu eleştiriye ancak Türk kamuoyunda NATO’ya ve ABD’ye dönük öfke ve kızgınlığın hat safhaya ulaştığı 1960’lı yılların ikinci yarısında dile getirebildiğini de önemle kaydetmek gerekir.

Ayrıca güvenlik ve dış politika bürokrasisince sürekli telaffuz edilen çevreneme/kuşatılma korkusu ve Kıbrıs’ın Türkiye’nin güvenliği için kesbettiği yaşamsal önem, resmi tutuma yönelik her türlü muhalefet potansiyelini gayrimeşru ilan etmekte son derece işlevseldi. Böylelikle dar bir devletli kesimin dış politik seçim ve tasarrufları, kamusal

⁵² Neşe Düzel’in Mehmet Altan ile söyleşisi, *Radikal*, 16 Aralık 2002.

⁵³ Melek M. Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s. 159-160.

tartışmadan ve muhalefetten âri kılınmış; bu da bürokratik kurulu düzene Türkiye’de siyasal alanın normatif ve etik sınırlarını belirleme güç ve kapasitesini tanımuştur. Ayrıca Kıbrıs’ta da görüldüğü gibi dış politik meselelerin bir teknik güvenlik diline hapsedilmesi yüzündendir ki “teknik bilgi ve beceri, siyasi tahayyüle hakim yöntem olmakta ve siyasilerin yerini teknokratlar almaktadır. Bu siyaset karşıtı düşünme biçimi, sivil ve askeri kurulu düzenin özerkliğinin genişletilmesi söz konusu olduğunda daha da belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.”⁵⁴

Türkiye’de sivil ve askeri kanadıyla bürokrasi, 1980’li ve 90’lı yıllar boyunca İlkey Sunar’ın deyimiyle “Türk siyasal hayatının siyasi nirengi noktası oldu.”⁵⁵ “Kalkınma politikalarının belirlenmesi ve uygulanması, kaynakların seferber edilip tahsis edilmesi”⁵⁶, ulusal dış ve güvenlik politikalarının oluşturulup uygulanması ve siyasal alanın meşruiyet ölçüt ve sınırlarının çizilmesinin yanı sıra “daha pek çok ulusal konunun düzenlenmesine katılan stratejik bir grup olarak” askeri bürokrasinin rol ve ağırlığı önemli ölçüde arttı. Bu dönem boyunca Türkiye siyaseti, devlet seçkinlerinin hemen her iç ve dış meseleyi bir güvenlik sorunu olarak algılayan ve yaşamsal/varoluşsal olanın alanına havale eden söylem ve tasarruflarına tanıklık etti. Ümit Cizre’nin yerinde tespitiyle “Türkiye’de 1990’ların ikinci yarısından itibaren güvenliği demokratik ve kalkınmacı amaçların önüne taşıyan yeni bir söylem oluştu.”⁵⁷ Yine bu dönemde ordu, “en azından ‘dış politika’nın stratejik boyutunun yönlendirilmesi konusunda kamuoyu nezdinde en önemli kurum olarak”⁵⁸ ortaya çıktı. Dış politikada elde edilen bu kurumsal özerklik, iç siyasal alanın güvenlik lehine daraltılması için araçlaştırıldı.

Türkiye’de ordu iç politikada sahip olduğu son derece geniş kurumsal özerkliğin, dış politikada çok daha fazlasına sahip oldu. İç ve dış tehdidin yegâne belirleyicisi olarak iç politikadaki ağırlığını dış politikanın belirlenmesinde kullanırken, dış tehditleri de iç politikadaki yerini ve ağırlığını genişletmek için kullandığı. Ordu kendisini devletin aslî unsuru sayarak, zaten zayıf olan sivil

⁵⁴ Erinç Yeldan ve Ümit Cizre, “Turkey: Economy, Politics and Society in the Post-Crisis Era”, <http://www.networkideas.org/feathm/jul2002/Turkey.pdf>, s. 14-15.

⁵⁵ İlkey Sunar, *State and Society in the Politics of Turkey’s Development*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, s. 122.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 122.

⁵⁷ Ümit Cizre, “Demythologizing The National Security Concept: The Case of Turkey”, *Middle East Journal*, Cilt 57, No 2, 2003, s. 213.

⁵⁸ Philip Robins, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Londra, Hurst, 2003, s. 92.

toplumun yanında bir özerk alan yarattı ve bu özerkliğe dayanarak iç ve dış politika üzerinde belirleyici olmaya başladı.⁵⁹

Bu durum, yalnızca birçok toplumsal ve siyasal konunun siyasetin işleyiş prosedürleri içinde kamusal tartışma alanına dahil edilmesini engellemekle kalmadı; aynı zamanda Milli Güvenlik Kurulu’nun (MGK) sosyo-politik ve kültürel hayatın hemen her alanına müdahale edecek denli güç ve özerklik kazanmasını sağladı.⁶⁰ Doksanlı yıllar boyunca üst düzey askeri yetkililerin Türkiye’nin komşularıyla ikili ve bölgesel ilişkilerini ilgilendiren birçok konuda kamuoyuna dönük açıklamalar yaptığı, politika önerilerinde bulunduğu ve hatta kimi zaman yumuşak tutumlarından ötürü hükümetleri uyardığı görüldü.⁶¹ Ordu mensuplarınca üst düzey bürokratlara, siyasilere, akademisyenlere ve medyaya verilen brifingler, önde gelen politikacılarla basın yoluyla yürütülen polemikler; ordunun dış meselelere doğrudan müdahalesinin gözle görülür diğer göstergelerindendir. Bu tür müdahaleler gitgide azalmaktaysa da ordu, Kıbrıs, Ege, Kuzey Irak, İsrail ve NATO’yla ilişkiler⁶² gibi kritik konuları yakından izlemeye devam etmektedir. Dolayısıyla 1980’ler ve 90’lar boyunca varlığını sürdüren ve günümüzde de tümüyle ikâme edilmediği anlaşılan yönetim aklı, Türk modernite projesinin monolitik yapısını ve devlet-merkezçiliğini yeniden üretti.

Sonuç Yerine ve Geleceğe Dair Birkaç Söz

Bu makalede göstermeye çalıştığım üzere, Türkiye’de devlet-toplum ilişkilerinin otoriter ve hiyerarşik niteliğinin korunarak yeniden üretilmesinde genelde dış politika ve özelde Kıbrıs sorunu, son derece çarpıcı roller üstlenmiştir. Kıbrıs’a ilişkin geleneksel devlet söylemi, güvenlik, istikrar ve “milli hassasiyetler” gibi kavram ve algı kalıplarını fetişleştiren bir siyasi rejimin sürdürülmesine önemli “katkılarda” bulunmuştur. Bu, güvenliğin siyaseti ikâme ettiği, “kamu siyasetiyle özdeş sayıldığı ve bu nedenle askeriyenin siyaset sahnesine davet edildiği”⁶³ bir rejimdir. “Gücün bir avuç seçimle gelmemiş ve yaygın siya-

⁵⁹ İlhan Uzgel, “Ordu Dış Politikanın Neresinde?”, Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu, (der.), *Bir Zümre Bir Parti: Türkiye’de Ordu*, İstanbul, İletişim, 2004, s. 312.

⁶⁰ Askeri yapının ve Milli Güvenlik Kurulu’nun dış politika yapımında etkilerinin ayrıntılı bir analizi için bkz. Gencer Özcan, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi,” Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun Onyıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul, Boyut, 1998, s. 70 vd.

⁶¹ Bu açıklama ve uyarılara örnekler için bkz. *Ibid.*, s. 78 vd.

⁶² İlhan Uzgel, “Ordu Dış Politikanın Neresinde?”, s. 313.

⁶³ Ümit Cizre, “Demythologizing The National Security Concept: The Case of Turkey”, s. 219.

set karşıtı görüşlerle donanmış kamu görevlilerinin elinde toplanması, salt askeri bürokrasiyle sınırlı değildir. Sivil bürokrasinin de özerkliğinde bir artış gerçekleşmiştir.”⁶⁴ Bu özerklik artışının, herşeyden önce Türkiye’de devlet-toplum/birey ilişkilerinin hiyerarşik niteliğini koruyan ve demokratik dönüşümünü engelleyen yapının sürdürülmesine zemin hazırladığı açıktır. Adayı, kontrolünün mutlaka elde tutulması gereken jeopolitik bir savunma ve gerektiğinde saldırı silahı olarak tahayyül eden bir güvenlik anlayışıyla temellenen resmi Kıbrıs söylemi, Türkiye’de siyasetin sivilleşmesine, siyasal alanın genişletilmesine hiçbir zaman yardımcı olmamıştır. Ersel Aydınlı’nın önerdiği gibi, “Türk devlet yapısının tarihsel kuruluşu” gerçekten “siyasal liberalleşmeden ve güvenlikten yana karşıt güçler arasında”⁶⁵ biçimlenmekteyse Kıbrıs, güvenikleştirmeyi savunanlar için diğerleri karşısında manevra kabiliyetlerini sınıadıkları bir alan olagelmıştır. “Bilimsel ve teknik bir dilin ötesine geçmiş, anlamlı ve eleştirel kamusal tartışmanın eksikliği”, farklı tezlerin ortaya çıkışını önemli ölçüde kısıtlamış ve son tahlilde Kıbrıs konusunun bürokratik alana havalesini kolaylaştırmıştır.

Tüm bunlar dikkate alındığında Türkiye’nin Kıbrıs’a ilişkin resmi güvenlik söyleminin iç iktidar yapısına etkileri şöyle özetlenebilir: a) Kıbrıs meselesinin öncelikle ve özellikle bir milli güvenlik sorunu olarak dile getirilmesi, siyasi seçkinlerin uygulanan politikaların özüne müdahale etme imkân ve kapasitelerini önemli ölçüde sınırlamıştır. Dış politika ve güvenlik bürokrasisinin belirlediği kırmızı çizgilere sâdik kalmaya zorlanan hükümetler, isteseler de önceden belirlenmiş politikaları uygulamak dışında bir manevra alanı bulamamışlardır; b) Bürokratik seçkinlerin Kıbrıs sorununu “varoluşsal” ve “ivedi/yakın” tehdit alanına ısrarlı bir şekilde hapsetme çabaları, konunun toplumsal tartışma ve eleştiri süreçlerine açılmasını engellemiştir. Bu da konunun bir bürokratik uzmanlık alanı olarak sabitlemesi ve böylelikle siyasetin dışına itilmesi sonucunu doğurmıştır; c) Özelde Kıbrıs meselesinin, genelde dış politik sorunların siyasal alandan ve kamusal tartışmadan soyutlanması, “kendilerini devletin ideolojik muhafızı olarak gören”⁶⁶ bürokrasinin sahip olduğu gücü ve hegemonik konumu yeniden üretmesine olanak tanımıştır.

Ne var ki birbirine karşıt eğilimlerin bir arada ve mücadele içinde var oldukları 1990’lar, aynı zamanda “demokratikleşme baskılarının bizatihi Türk toplumunun içinden yükselmeye devam ettiği”⁶⁷ yıllardır.

⁶⁴ Ibid., s. 219.

⁶⁵ Ersel Aydınlı, “Between Security and Liberalization: Decoding Turkey’s Struggle with the PKK”, *Security Dialogue* Cilt 33, No 2, 2002, s. 210.

⁶⁶ Yeldan ve Cizre, “Turkey: Economy, Politics and Society in the Post-Crisis Era”, s. 17.

⁶⁷ Soli Özel, “After the Tsunami”, *Journal of Democracy*, Cilt 14, No 2, 2003, s. 85.

Gerçi siyasi rejimin demokratik dönüşümü ve özünde siyasi olan meselelerin güvenlik alanından çıkarılması, genellikle Türkiye’de toplum gündeminin ilk sıralarında yer almadı. Ancak bu yıllarda Türkiye’de rejimin sivilleşmesine ve özgürleşmesine dönük talepler çok daha sesli bir biçimde dile getirilmeye başlandı. Elbette Türkiye’de sosyo-politik yapının ve bu yapıyı besleyen, yönetici seçkinler dahil toplumsal katmanlarda hükümlerliğini sürdüren tahayyül dünyasının demokratik dönüşümünden naifliğe varan bir iyimserlikle söz etmek mümkün değildir.

Birkaç yıldır Türkiye’de hızlı reform süreciyle birlikte siyasal alanın meşruiyet sınırlarının daha sivil ve demokratik ölçütler uyarınca belirlendiği, siyasal alanın sivil toplum lehine genişlediği ve devletin güvenlikleştirme pratiklerini kısmen de olsa kamusal tartışmaya açabildiği bir döneme girildiği de önemle kaydedilmelidir. Bu bağlamda, 21. yüzyıl başlangıcının Türkiye’de devlet-toplum (yöneten-yönetilen) ilişkilerini kuran geleneksel paradigmanın çözülüşünü simgelediğini önermek herhalde abartılı olmayacaktır. Burada, devlet-toplum ilişkilerini devletin kurumsal öncelikleri ve güvenlik gereksinimleri uyarınca ve hiyerarşik bir dille kuran, ikincisinin ilkinin söylem ve tasarruflarının nesnesi olmaktan ileri gidemediği ve Türk modernitesinin devletmerkezci, monolitik niteliğinin aşılammamasının başlıca müsebbibi olan bir paradigmadan söz edilmektedir.

Burada çarpıcı olan, bu paradigma çözülüşünün ağır iç politik sorunlarla ilgili tartışmalarla değil, büyük ölçüde dış politika alanına dahil olduğu düşünülen meselelere ilişkin gündem ve tartışmalarla ivme kazanmasıdır. Bugüne dek aşırı güvenlikleştirilen ve kamusal eleştiri ve tartışma süreçlerinden “başarıyla” soyutlanan dış politika, bu kez siyasal olanla toplumsal olanı birbirlerinden ayıran sınırların erimeye başladığı alan olmuştur. Türkiye’nin adaylık statüsünün tanındığı Helsinki Zirvesi (Aralık 1999) sonrası dönemde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin yeniden canlanması, bu canlanmaya koşut olarak devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleşmesine yönelik reformların Türkiye Büyük Millet Meclisinde art arda kabul edilmesi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan’ın önerileri bağlamında Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulmak için görüşmelerin yeniden başlaması, bu konuya ilişkin resmi Türk tezinin hiç olmadığı kadar açık bir dille kamuoyunda eleştirilmeye başlanması ve tabii Kasım 2002 seçimleriyle yaşanan siyasi tasfiye, böyle bir yeni dönemin başladığından söz edebilmemizi mümkün kılan en güçlü emârelerdir.

Toplumunu kaynaşmış, organik bir bütünlük olarak kuran ve sabitleyen Türkiye'deki "güçlü devlet geleneği"⁶⁸, Kıbrıs sorununa çözüm arayışları ve AB perspektifinin zorunlu kıldığı reformlar bağlamında ilk kez açıkça eleştirilir hale gelmiştir. Son zamanlarda Kıbrıs sorununa ilişkin yapılan somut açıklamalardan da görüleceği üzere böyle bir eleştiri ortamının, bir dereceye kadar da olsa hükümetleri ve dış politika bürokrasisini, devletin stratejik çıkarlarının ve güvenlik anlayışının konunun toplumsal boyutları aleyhine öne çıkarıldığı resmi bakış açısını gözden geçirmeye ve değiştirmeye zorlama potansiyeli bulunmaktadır. İşte tam burası, dış politikanın güvensizleştirilerek kamusal tartışmanın bir parçası haline gelmesinin, daha doğru bir deyimle yeniden siyasallaşmasının Türkiye'de devlet-toplum ilişkilerinin demokratik dönüşümü için önem kazandığı noktadır. Güvensizleştirmeyle kastedilen, meselelerin askeri güvenliği, jeostratejik hesapları ilgilendiren boyutlarının yok sayılması değildir. Sorumlu makamlarca konuların bu boyutlarına ilişkin bilgi ve görüş üretilmesi, ortaya çıkan veriler ışığında politika önerilerinde bulunulması son derece doğaldır. Doğal olmayan, bu güvenlik boyutunun sorunların tümünü tanımlar hale getirilmesi, her türlü siyasal soruşturma süreçlerinden muaf tutularak nesnel, verili, değişmez gerçeklere dayandığı ön kabulüyle hareket edilmesidir. Hiç şüphesiz ki meselelerin güvensizleştirilmesi diğer bir deyişle "savunma, tehdit silsilesinden çıkarılarak olağan kamusal alana dahil edilmesi"⁶⁹ yolunda atılacak her adım, böylesi bir demokratik dönüşüme ve Türk modernitesinin devlet-merkezci yapısının daha çoğulcu ve toplum-merkezci bir yapıya evrilmesine önemli katkılarda bulunacaktır.

⁶⁸ Bkz. Metin Heper, *The State Tradition in Turkey*, North Humberstone, The Eothen Press, 1985.

⁶⁹ Buzan, Wæver ve Wilde, *Security A New Framework For Analysis*, s. 29.

Summary

This article attempts to understand Turkey's security discourse on Cyprus within the context of internal political balances and power relations among the ruling elites in Turkey. As a matter of fact, getting a better insight into Turkey's security discourse on Cyprus necessitates reflecting on the actors and the relations between them that are influential in the formulation and transmission of that discourse. The article departs from the assumption that the main reason for the centrality of the Cyprus issue within domestic power relations in Turkey stems from its heavy securitization by the "foreign" policy and security establishment. Here, the term "securitization" refers not primarily to militarization but rather to depoliticization within a technocratic and authoritarian discursive economy. It takes for granted that the Cyprus issue, which has hitherto been successfully securitized and bureaucratized, has turned out to be the main "discursive battlefield" of the polarization between the conservative state elite (namely the civilian and military bureaucracy) and the reformist political elite in Turkey. The article, motivated by the acute lack of a power perspective in the relevant literature, tries to bridge this gap with the help of the post-structuralist account of foreign policy as a "boundary producing disciplinary practice" and the securitization approach of the Copenhagen School.

In general, the article also aims at understanding and explaining the Republican tradition of policy-making that places foreign policy above "normal" politics. It proposes that a direct relationality can be assumed between effective insulation of foreign policy from public debate through securitization and bureaucratization and narrowing of the domestic political space in Turkey. The article understands securitization and bureaucratization as processes simultaneously triggering each other and ultimately leading to depoliticization, the antidote to which is de-securitizing the issues at hand. In line with its objectives, the article first revisits the securitization approach of Ole Wæver and his colleagues. Their analyses on securitization as an intersubjective act and explicit political choice of power holders (read securitizers) are of special importance to bring a power perspective into the issue of Cyprus. However, the article also proposes that the Copenhagen School has some limitations and weaknesses in successfully introducing a power perspective to the critical security studies in the sense that it does not adequately address and discuss the role attributed to imposition and political manipulation through the media and other instruments, and the legal sanctions and restrictions applied by the securitizing agent in the process whereby the approval is

taken from the society for their acts and its initiatives, which are not otherwise legitimate. In this framework, the present contribution outlines the crucial implications of Turkey's security discourse on Cyprus for internal power structures as follows: First, the casting of the Cyprus issue as one of national security has severely constrained the power and capacity of the political elite to intervene in the substance of existing policies. It has forced governments as the political authority to pursue predetermined policies by remaining loyal to the "red lines" drawn up by the "foreign" policy and security establishment. Second, the consistent efforts of the bureaucratic elite to hold the Cyprus question within the sphere of "the existential" and "the imminent" thwarted the occurrence of widespread social debate within an autonomous public sphere, and thus led to the depoliticization and fixation of the issue as an area of bureaucratic specialty and competence. Third, the effective insulation of "foreign" policy issues in general, and the Cyprus case in particular, from public debate and the political domain has reinforced the power and hegemonic status of the bureaucratic apparatus.

To comprehend better the conventional Turkish rhetoric on Cyprus, first, the Copenhagen School is revisited by highlighting its analyses on securitization as an "intersubjective" and "conscious" political act. The objective of the following section is to discuss and demonstrate the main themes of the official security language on the Cyprus question. Official declarations and statements extracted from different historical epochs of the dispute will be examined to shed light on this securitizing practice. In the subsequent part, by drawing on Metin Heper's distinction between the state elite and the political elite in Turkey, the article addresses the role and impact of "foreign" policy on domestic power/domination relations as a securitized and politically sacrosanct discursive space. In the concluding section, some recent signs are touched upon pointing to the erosion of the conventional approach to "foreign" policy, which embraces the real potential of strengthening the hand of the reformist political elite and civil society.

Kaynakça

Agnew, John, *Geopolitics: Re-visioning World Politics*, Londra, Routledge, 1998.

Armaoğlu, Fahir, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963.

Aydınlı, Ersel, “Between Security and Liberalization: Decoding Turkey’s Struggle with the PKK”, *Security Dialogue*, Cilt 33, No 2, 2002.

Bahçeli, Tözün, “Turkey’s Cyprus Challenge: Preserving the Gains of 1974”, Dimitris Keridis ve Dimitrios Triantaphyllou (der.), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization*, Massachusetts, Fidelity Press, 2001.

Bigo, Didier, “Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease”, *Alternatives*, Cilt 27, 2002.

Bilge, A. Suat, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri”, Mehmet Gönlübol (der.), *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, 9. baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.

Bilgin, Pınar, “Beyond Statism in Security Studies? Human Agency and Security in the Middle East”, *The Review of International Affairs*, Cilt 2, No 1 Güz 2002.

Bilgin, Pınar, “Turkey’s Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation”, *European Journal of Political Research*, Cilt 44, 2005.

Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2. baskı, Londra, Harvester Wheatsheaf, 1991.

_____, “Rethinking Security after the Cold War”, *Cooperation and Conflict*, Cilt 32, No 1, 1997.

Buzan, Barry; Wæver, Ole ve de Wilde, Jaap, *Security A New Framework For Analysis*, Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1998.

Campbell, David, *Writing Security United States Foreign Policy and The Politics of Identity*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998.

Cizre, Ümit, “Demythologizing The National Security Concept: The Case of Turkey”, *Middle East Journal*, Cilt 57, No 2, 2003.

Cural, A., “S-300 Füze Krizi ve Düşündürdükleri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 356, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1998.

Dalby, Simon, “Critical Geopolitics: Discourse, Difference and Dissent”, *Environment and Planning D: Society and Space*, Cilt 9, No 3, 1991.

Eriksson, Johan, “Observers or Advocates?: On the Political Role of Security Analysts”, *Cooperation and Conflict*, Cilt 34, No 3, 1999.

Ertekün, Necati M., *The Cyprus Dispute and The Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, Lefkoşa, K. Rüstem & Brother, 1984.

Evcil, Cumhur, *Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikayesi*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1999.

Fırat, Melek M., *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997.

Gürel, Şükrü Sina, *Kıbrıs Tarihi 2*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1985.

Heper, Metin, *The State Tradition in Turkey*, North Humberstone, The Eothen Press, 1985.

_____ "The Strong State as a Problem for the Consolidation of Democracy: Turkey and Germany Compared", *Comparative Political Studies*, Cilt 25, No 2, 1992.

Ioannides, Christos P., *In Turkey's Image The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province*, New York, Aristide D. Caratzas Publisher, 1991.

Kaliber, Alper, *Rearticulation of Turkish Foreign Policy Its Impacts on National/State Identity and State Society Relations in Turkey: The Cyprus Case*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Kazan, Işıl, "Cyprus and the Eastern Mediterranean, Seen from Turkey", Thomas Diez (der.), *The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict Postmodern Union*, New York, Manchester University Press, 2002.

Kızılyürek, Niyazi, *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Manizade, Derviş, *Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın*, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 1975.

McSweeney, Bill, "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", *Review of International Studies*, Cilt 22, No 1, 1996.

Olgun, Mustafa Ergün, "Turkey's Tough Neighbourhood: Security Dimension of the Cyprus Conflict", Clement H. Dodd (der.), *Cyprus The Need for New Perspectives*, Cambridgeshire, The Eothen Press, 1999.

Özcan, Gencer, "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi", Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul, Boyut, 1998.

Özel, Soli, "After the Tsunami", *Journal of Democracy*, Cilt 14, No 2, 2003.

Robins, Philip, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Londra, Hurst, 2003.

Sönmezoglu, Faruk, "The Cyprus Question and the United Nations, 1950-1986", Kemal H. Karpat (der.), *Turkish Foreign Policy: Recent Developments*, Madison, Wisconsin, 1996.

Söylemez, Yüksel, *Foreign Policy of Turkey At The United Nations Between the Years 1966-1972*, Cilt 1, Ankara, T. C. Dışişleri Bakanlığı, 1973.

Sunar, İlkay, *State and Society in the Politics of Turkey's Development*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.

Teziç, Erdoğan et. al. (der.), *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975.

Torumtay, Necip, *Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye*, 2. baskı, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1997.

Tuathail, Gearoid O. ve Dalby, Simon (der.), *Rethinking Geopolitics*, Londra, Routledge, 1998

Tuathail, Gearoid O., Dalby, Simon ve Routledge, Paul (der.), *The Geopolitics Reader*, Londra, Routledge, 1998.

Uslu, Nasuh, "Kıbrıs Sorunu", *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, İdris Bal (der.), İstanbul, Alfa Yayınları, 2001.

Uzgel, İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, İmge Yayınevi, 2004.

_____ "Ordu Dış Politikanın Neresinde?", Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu, (der.), *Bir Zümre Bir Parti:Türkiye'de Ordu*, İstanbul, İletişim, 2004.

Ülger, İrfan Kaya ve Efeğil, Ertan (der.), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını*, Ankara, 2001.

Wæver, Ole, "Securitization and Desecuritization", Ronnie D. Lipschutz (der.), *On Security*, New York, Columbia University Press, 1998.

_____ "Insecurity, Security and Asecurity in the West European Non-War Community" , E. Adler ve M. Barnett (der.), *Security Communities*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

_____ "The EU as a Security Actor: Reflections From A Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders", M. Kelstrup ve M. C. Williams (der.), *International Relations Theory and the Politics of European Integration*, Londra, Routledge, 2000.

Williams, Michael C., "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Cilt 47, 2003.

Yararlanılan Diğer Süreli Yayın ve Gazeteler

Hürriyet

Kathimerini

Radikal

Yeni Şafak

Elektronik Yayınlar ve Web Siteleri

Aradau, Claudia, "Migration: The Spiral of (In)security", Rubikon International Forum of Electronic Publications, <http://venus.ci.uw.edu.pl/~rubikon/forum/audia1.htm>;

KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı

www.trncinfo.com/ENGLISH/PRESSRELEASE/010302.htm. (1 Mart 1997)

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı

<http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/add/doc4.htm>. (20 Temmuz 1997)

Yeldan, Erinç ve Cizre, Ümit, "Turkey: Economy, Politics and Society in the Post-Crisis Era", <http://www.networkideas.org/feathm/jul2002/Turkey.pdf>